

К

Кардашевич Станіслав (Kardaszewicz Stanislaw)

(* 8.05.1826, м. Білгородка –
† 6.10.1887, м. Острог)

Дослідник історії м. Острога. Походив із волинської шляхти. У 1844 р. вступив на службу в повітовий суд в Острозі секретарем. Перебував на цій посаді до 1869 року. Був секретарем останнього маршалка Острозького повіту Ксаверія Йотки. Проживаючи в Острозі, К. глибоко зацікавився історією міста і краю. Особливо приваблювала його історія Острога. Її вивчення стало для нього життєвим покликанням. К. відшукував, збирав, систематизовував, опрацьовував і вивчав писемні джерела як у самому місті, так і у фамільних архівних, рукописних збірках на Волині і Поділлі, особливо багато цінних матеріалів знайшов у Славутському архіві князів Сангушків.

Відсутні будь-які портрети К. – малюнки, дагеротипи або фото. Інший острозький краєзнавець, археолог, продовжувач його на ниві історичної острогівани *Йосип Новицький* (1878-1964), через багато років (у 1939 р.) так описав зовнішній вигляд К.: “Пам’ятаю його постать: високий, темний блондин, без бороди, дещо сутулий, замислений, спокійний”.

Відома лише одна його книга з історії Острога, котра була надрукована видавничою спілкою В. Л. Анчица вже після смерті автора в 1913 року. Оригінал рукопису зберігається у Варшаві в Національній бібліотеці (Biblioteka Narodowa). Монографія К. “*Dzieje dawniejsze miasta Ostroga*” (“Давня історія міста Острога”) вийшла за редакцією польського історика Александра Ябло-

новського (1829-1913) з його передмовою. Вступну статтю написав інший польський історик Генрик Мосцицький (1881-1952).

Відомості про ОА та *Острозьку кириличну друкарню* другої половини XVI – першої половини XVII ст. є в різних розділах монографії К. У роботі автор використав і проаналізував *акт 1603 поділу Острога між синами В.-К. Острозького Янушем і Олександром*. У 2-му розділі монографії зазначив місце розташування ОА в пригородку (с. 99-100). В обох частинах Острога К. виділяє місця, пов’язані зі знаменитим краківським астрономом *Лятошем*, який переїхав до Острога і, ймовірно, викладав у ОА. Окремий розділ К. присвятив ОА. Щоправда, мовиться про неї лише на 3 сторінках (с. 137-139).

Заснування ОА К. пов’язував із реформаційним рухом у XVI ст., коли землі Волині вкрилися протестантськими “зборами”, школами і друкарнями. К. зазначає, що князь *Василь Острозький* почав сам діяти в інтересах “нез’єднаної церкви”. Автор наводить у додатку до монографії текст листа князя *В.-К. Острозького* до Львівського Успенського братства від 1 грудня 1592 року з Дубна, де констатується, що “маємо потребу у вчителях і без них терпимо голод”, а також слова із листа князя до новообраного володимирського єпископа *І. Потія* про те, що конче потрібно мати своїх пресвітерів і добрих проповідників, бо через відсутність наук “велика... грубість серед наших духовних” (с. 137). Як зазначив К., саме для “піднесення... освіти і моралі на Русі князь Василь заклавав... першу в Острозі руську школу, звану Академією, на зразок латинських шкіл” (Там само). При цьому К. помилявся, датуючи її

виникнення “наприкінці другої половини XVI ст.”, бо фактично перша точна звітка про Академію сягає вже 1578 року. К. зазначив, що князь *В.-К. Острозький* “стягував до неї (академії. – *М. К.*) звідусіль вчених і школу ту віддав під керівництво вченого русина Герасима Смотрицького, першого тієї школи ректора, і вченого грека Кирила Лукаріса”. Серед викладачів Академії К. називає Павла Паліурія (помилково, бо цей діяч перебував у Великопольщі) і *Яна Лятоша*, а з вихованців – *Мелетія Смотрицького* і *Петра Конашевича-Сагайдачного*.

Твердження про роль ОА і час припинення її діяльності вбачаються дискусійними. Він вважав, що “недовго існувала острозька школа і небагато принесла для краю користі” (с. 139). К. відзначив, що *Анна-Алоїза Ходкевич* наказала “руським бакалаврам”, щоб “у цій школі не навчали по-польськи і по-латині, а тільки по-руськи” (с. 139). Точного часу припинення існування “школи” і друкарні К. не подав, але пов’язує це з буремними часами “розбоїв козацьких” (Там само). Важливо, що К. локалізував “школи” разом з друкарнею тереном Острозького замку в так званому “дольному (нижньому – *М. К.*), у тому місці, де є тепер прогімназія” (Там само). У розділі VI (“Друкарні слов’янські в Острозі і Дермані”) подаються дані про видання в Острозі книг *І. Федоровим Нового завіту і Біблії*, а також “*Хронології*” *Андрія Римши*, подається стислий огляд книжкової продукції післяфедорівського періоду 1583-1612 рр. і згадується сумнівне видання 1640 р. (книга “преподобного... Нікона ігумена Чорния гори...”).

Саме *Й. Новицький* відшукав місце заховання в Острозі праху К. на старому польському католицькому цвинтарі, де в 1938 р. був споруджений на кошти Польського краєзнавчого товариства новий пам’ятник К. Він був із піщаника, складався з двох покладених один на одного різного розміру поста-

ментів, а на верхньому був виточений хрест. На пам’ятнику польською мовою був напис: “Stanisław Kardaszewicz sekretarz sądu powiat. w Ostrógu 1844-1869 r. Historyk m. Ostroga. Uł. w Białogrodce 8 maja 1826 r. Um. w Ostrogu 6 paźdz. 1887 r.” (“Станіслав Кардашевич, секретар повітового суду в Острозі 1844-1869 рр., історик м. Острога, народився в Білгородці 8 травня 1826 р., помер в Острозі 6 жовтня 1887 р.”) Цей цвинтар XVII-XIX ст. проіснував до кінця 50-х років XX ст. і був знищений за розпорядженням тодішньої влади, а на його місці побудували стадіон. Лише один постамент надгробового пам’ятника К. із цього цвинтаря перевезений на Замкову гору і поставлений біля “Будинку мурованого”, де розміщений краєзнавчий музей. Перебування цього пам’ятника просто неба призвело до повної руйнації решток напису на більшій частині поверхні.

Рукопис праці К.: Biblioteka Narodowa. Warszawa. Rękopisy. – № IV 5612.

Основна праця: Kardaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. Materiały do historyi Wołynia. – Warszawa – Kraków, 1913.

Література: Матеріали до історії Острозької академії (1576-1636): Бібліограф. довідник / Упор. І. З. Мицько. – Київ, 1990. – С. 59.

Микола Ковальський

Карпович Леонтій
(світське ім’я – Лонгин,
* бл. 1580 – † 1620, м. Вільно)

Церковний і культурний діяч, один із непримиренних супротивників Берестейської унії. Народився на Пінщині в шляхетській родині. Бував на Острожчині, зокрема в с. Кунині. Підтримував зв’язки з *Дерманським монастирем*. Можливо, за прикладом цього монастиря запровадив у братському Святодухівському монастирі у Вільно, архимандритом якого був, спільножительні правила.